

הטרדה מינית בקרב תלמידים בישראל - אפיון דפוסים של תפיסות וחוויות של תלמידי חטיבות ביניים ביחס להטרדה מינית בין תלמידים

תקציר ההרצאה על החלק האיכותי בעבודת הדוקטוראט

מאת: נועה שהם

למרות שהטרדה מינית בין תלמידים בבתי הספר העל יסודיים הינה תופעה פומבית ויומיומית המעוררת בקורבנות קשיים במישור הרגשי, ההתנהגותי והאקדמי, מעט מאוד ידוע על הדרך בה רואים וחווים תלמידי חטיבות ביניים את התופעה בישראל (גומפל וזוהר, 2002; טאובר, 2004; ישראלי, 2003; רולידר, לפידות ולוי, 2000; Zeira, Astor, Benbenishty, 2006; Astor et al. 2006). המחקר האיכותי בחן שתי שאלות מרכזיות: 1. כיצד תופסים התלמידים את הרגשות העשויים להתעורר בעקבות חשיפה לביטויים של תשומת לב מינית בלתי רצויה בקרב קבוצת העמיתים? 2. כיצד שופטים התלמידים ביטויים של תשומת לב מינית בלתי רצויה? שאלה זו מורכבת משתי תתי שאלות: א. אלו מההתנהגויות מזוהות כהטרדה מינית, כלומר, היכן מותחים התלמידים את הקו בין התנהגויות נאותות ובין התנהגויות המהוות לתפיסתם הטרדה מינית? ו - ב. כיצד מסבירים התלמידים את ההבחנות שהם עורכים בין התנהגויות הולמות להתנהגויות המזוהות על-ידם כהטרדה מינית?

המחקר התבסס על קבוצות מיקוד (Focus groups). אוכלוסיית המחקר כללה 44 תלמידים משלוש כיתות ח' בבית ספר תיכון אזורי, 26 בנות ו- 18 בנים. נערכו 38 מפגשים שכללו ראיונות קבוצתיים עם 11 קבוצות, 4 תלמידים בכל קבוצה, 3 - 4 מפגשים עם כל אחת מהקבוצות.

המחקר הנוכחי מאיר את השיח הדומיננטי בקרב תלמידי כיתות ח' בחטיבת ביניים על-פיו ביטויים רבים של הטרדה מינית הן כלפי בנות והן כלפי בנים נתפסים כנורמטיביים וכלגיטימיים. מסקנה זו מתבססת על הנקודות המרכזיות העולות מניתוח תפיסות התלמידים: מיקומו, העדרו, או לעתים טשטושו של הגבול בין התנהגויות הולמות לבין התנהגויות הנחשבות כהטרדה מינית; הטבעיות וההשלמה בה מדווחים התלמידים על שכיחותם של ביטויים העשויים להיחשב הטרדה מינית; תיאור התגובות המקובלות בעת אירועים מסוג זה על פיהם יקפידו הנמענים שלא להסגיר רגשות מבוכה, או פגיעה; וכן, הפער או הדיסונאנס בין תיאור התחושות השליליות הצפויות בעקבות ביטויים של תשומת לב מינית בלתי רצויה בקרב רוב הבנות ומעט מהבנים לבין התמות החוזרות המבטאות ביטול והקלת ראש בעת שיפוט ביטויים אלו.

מניתוח תפיסות התלמידים ביחס לביטויים העשויים להיחשב כהטרדה כלפי בנות ניתן לומר כי הגבול בין התנהגויות הולמות לבין התנהגויות הנתפסות כהטרדה מינית נמתח במקום שבו מופעל כוח פיסי. כל עוד אין שימוש בכפיה פיזית לא יחשבו ביטויים של תשומת לב בלתי רצויה על ידי רוב התלמידים כהטרדה מינית גם אם תגרם בעטיים אי נוחות, מבוכה או אף תחושת עלבון או השפלה. נורמות אלו מתיישבות עם ההגדרות של רוב התלמידים את המושג הטרדה מינית על-פיהן הטרדה מינית כרוכה תמיד בהפעלת כוח פיסי. מבטים בוחנים, הערות אודות אברי הגוף, השמעת קולות, קריאת כינויים והצגת תמונות פורנו אופיינו בפער, או דיסונאנס בין התחושות

השליליות שהם עשויים לעורר לבין שיפוט התנהגויות אלו כהתנהגויות נורמטיביות והולמות.

נורמות התלמידים ביחס לביטויים העשויים להיחשב כהטרדה מינית כלפי בנים מעידות על רמה גבוהה יותר של קבלה כלפי ביטויים אלו מזו המבוטאת לגבי ביטויים אפשריים של הטרדה כלפי בנות.

מבין כל ההתנהגויות שהועלו לדיון בשיחות הקבוצתיות, ממבטים והערות ועד להפשטה בכוח, לא הוגדר על ידי רוב התלמידים באופן מפורש כל גבול בין המותר לאסור. הפשטה בכוח של בן על-ידי קבוצת בנים זוהתה על-ידי רוב התלמידים כהתנהגות הולמת. זאת למרות שהתנהגות בעלת אופי מיני הכרוכה בהפעלת כוח פיסי הוגדרה על-ידי התלמידים כהטרדה מינית. אל ביטויים של תשומת לב מינית מצד בנות כלפי בנים התייחסו התלמידים כאל תרחישים היפותטיים שכן לטענתם התנהגויות כאלו אינן מתרחשות. ביטויים אלו, נתפסו כהתנהגויות ניטראליות או אף מחמיאות ומן הסתם לא נתפסו כהטרדה מינית. כתיבת גרפיטי נתפסה על-ידי תלמידים רבים כהתנהגות שעשויה לפגוע, אולם רק בנים בודדים סברו שההתנהגות מהווה הטרדה מינית. כל יתר האירועים בהם ההתנהגות מתבצעת על-ידי בנים: הפשטה בכוח, קריאת הכינוי: 'הומו', הצגת תמונות פורנו וצביטה או טפיחה על הישבן, נתפסו על-ידי רוב התלמידים כהתנהגויות שכיחות ולגיטימיות. זאת, למרות שתלמידים אחדים סברו שהתנהגויות אלו עלולות לפגוע ואף להשפיל את הנמענים. התגובות המקובלות בעקבות אירועים מסוג אלו תוארו כתגובות המיועדות להסתיר את תחושות המבוכה או הפגיעה וכוללות על-פי רוב הפגנת אדישות או, לחילופין, הצטרפות לצחוק הנוכחים. תפיסות התלמידים אופיינו בהעדר התאמה, או דיסונאנס בין התחושות השליליות שהתנהגויות אלו עשויות לעורר לבין שיפוט ההתנהגויות כהתנהגויות נורמטיביות והולמות. כאמור, שיפוט התנהגויות אלו כהתנהגויות נאותות וההסברים שתמכו בשיפוט זה אופיינו בהקלת ראש וביחס מבטל.

בדיון בממצאים עולה הסברה כי הגישה המשלימה והסובלנית של הבנות כלפי ביטויים של תשומת לב מינית בלתי רצויה מהווה הדהוד של הלך הרוח הגברי הדומיננטי (Kenway & Fitzclarence, 1997). תפיסת ביטויים של הטרדה מינית כהתנהגויות נורמטיביות מצד הבנות וכמעשים נטולי כוונות זדון או לחילופין כבלתי נשלטים משקפת את מערך הכוחות הקיים ומשרתת אותו, שכן, כאמור, על פי התפיסה הפמיניסטית, הטרדה מינית היא אמצעי לביסוס ולשימור יחסי הכוח ההירארכיים בין גברים ונשים (קמיר, 2006). יש בממצאים אלו כדי לשפוך אור חדש על שיח התלמידים התורם להשלמה מצד הבנות, להשתקת מצוקתן ולשימור המצב הקיים. תפיסות הבנות והבנים את ביטויי ההטרדה המינית כלפי בנות מצד בנים מחזקות ומשמרות אלו את אלו ומבססות את השיח הדומיננטי המשותף כלפי הטרדה מינית (Kenway & Fitzclarence, 1997).

מניתוח שיח התלמידים אודות ביטויים של תשומת לב מינית בלתי רצויה כלפי בנים ניתן להצביע על הקלות הבלתי נסבלת, בה מתייחסים הן הבנים והן הבנות לתקיפות בעלות אופי מיני של בנים כלפי בנים. תקיפות אלו כוללות את כל ספקטרום ההתנהגויות מפגיעות הנושאות אופי מילולי ועד לפגיעות הכוללות שימוש בכפיה פיזית. המוסכמה החברתית בדבר היותם של ביטויים אלו ביטויים נורמטיביים, מבלי שמוצב גבול כלשהו בין התנהגות נאותה להתנהגות הנחשבת הטרדה

מינית, מצביעים על תופעת הנורמליזציה של ביטויי ההטרדה המינית כלפי בנים מצד בנים. לנוכח הלחץ החברתי נאלצים הבנים הנפגעים להפגין עמידה איתנה שאינה מסגירה רגש כלשהו של פגיעה. ממצאים אלו מתיישבים עם עדויות העולות ממחקרים קודמים. תופעת ההטרדה המינית בקרב בנים מוסברת באמצעות הפרספקטיבה של בטלר וקונל על-פיה יש לתופעה תפקיד בהבניית הזהות הגברית ההגמונית ובקביעת יחסי ההיררכיה בתוך קבוצת הבנים.